

VINKO PRIBOJEVIĆ: *O podrijetlu i zgodama Slavena*. Uvod i bilješke napisao i tekst za štampu priredio Akademik Grga Novak. Preveo i kazalo imena sastavio Veljko Gortan. Izdanje JAZIU, Hrvatski latinisti, knj. I, Zagreb 1951. 1—247. 12°.

Академикот Г. Новак во книгата под горниот наслов го издаде оригиналниот текст на говорот на Винко Прибоевиќ „De origine successibusque Slavorum“, одржан пред неговите сограѓани во Хвар 1525 г. Книгата содржи: предговор, увод, белешки, латински текст и коментар.

Говорот, како што вели издавачот во својот предговор, бил отпечатен во јуни месец 1532 г. во Венеција. Еден препис во ракопис од говорот издавачот нашол во бискупската архива во Хвар 1922 г. од кој направил препис. Друг таков примерок тој барал по нашите библиотеки во земјата и не нашол. Најпосле тој успеал да најде единствен печетен примерок во Венеција, кој за сега останува да важи како уникат, сè додека не се најде друг таков.

За авторот, вели издавачот, дека бил родум од Хвар, дека свршил хуманистичка школа во истото место, а потоа теологија во Италија и станал професор. Пред да го одржи својот говор, патувал во Полска и Русија. Бидејќи и самиот од бедно семејство тој и во говорот искажува симпатии кон народното движење во негово време.

Делото на Прибоевиќ е од епохален карактер. Во него го глобифицира својот далматински народ и целиот словенски род. Му придава поголема слава одношто му припаѓа. Сето ова го прави со цел да ги одбрани Словените од погрешните мислења на поедини негови современици, нарочно Италијанци.

За да ги прослави што повеќе Словените, Прибоевиќ паѓа во друга заблуда, што Тракијците, Илирите, античните Македонци, Вандалите и Готите ги смета за Словени. За него биле Словени и големите владетели и учени луѓе како: Филип и Александар Македонски, Диоклецијан, Максенције, Максимилијан, Далматинецот Јероним од гр. Стридон, грчкиот филозоф Аристотел (родум од македонскиот гр. Стагира), Деметрие Хварјанинот, Теута, Карло Луксембуршки и многу други.

Воглавно, неговиот говор се дели на три дела. Во првиот дел тој зборува општо за Словените, во вториот за Далмација и Далматинците, а во третиот за Хвар.

I дел. Барајќи го потеклото на Словените тој појдува, според тогашната убичаена пракса, од Ноевите синови. Ноевиот син Јафет покрај останатите синови имал и син Тирас, којшто бил прародител на Тракијците. Овој своите потомци ги нарекол Тирани, а Грците овоа име го измениле во „Тракијци“. Како пак Мизијците, Илирите, Дакијците и Готите се сродни на Тракијците, Прибоевиќ заклучува дека сите тие настанале од Тракијците. За авторот се Тракијци и Скордисците, Панонците, Мезијците и другите околни народи. Како пак Тракијците се Словени, следува дека и сите сродни народи се Словени. Прибоевиќ го смета за докажано дека Тракија и Илирија никако не смеат да се сметаат за Грција, иако Исидор (бискуп севиљски VI—VII в.) тврдел дека тие покрајни биле опфатени со називот „Грција“, зошто јасно се гледа дека обичаите, говорот и потеклото на Тракијците, Грците и Илирите не им се еднакви. Прародител на Грците, вели авторот, бил Јава, четврти син Јафетов. Од неговиот пак син Хелис водат потекло Хелисијците, наречени Еолјани, коишто Евреите ги викале Јонјани, а самата Грција Јонија по името на Јава.

Тврдењето дека Тракијците се Словени, авторот со ништо не го поткрепува, но само констатира. Привидно се држи за старите антични писатели, што зборуваат за потеклото на Тракијците и Илирите. Античните писатели авторот ги користи дотолку, колку да му послужат како доказ на неговата теорија за потеклото на Словените и нивната распространетост.

За авторот Истрјаните исто така се Словени. Не можам, вели Прибоевиќ, да се начудам како Бионди од Форлија и Филип од Бергама (италијански историчари од XV в.) го одземаат и за свој сметаат Јеронима. Истите тврдат дека Истра била италијанска покраина, иако таа по обичај и говор е одвоена од Италија, а околното население на Трст и Горица се служи меѓу себе само со словенски говор. Овие пак и Далматинците кога сакаат зборуваат и италијански. Писателот Апијан од Александрија (II в. н. е.) вели дека Деметрие Хварјанинот со вооружени раце ја покорил Истра, населена со илирски народ. Затоа папата Пио II вели дека е незгодно Истра да се соединува со Италија, која е одделена со залив и опкружена со море.

Понатаму, за да докаже авторот дека и античните Македонци се Словени, тој тврди дека они не биле Грци. Македонците, вели тој, зборувале на словенски јазик на којшто говорат и денес. За Словени тој ги смета и сите словенски народи на север од Дунав во северна и источна Европа: Чесите, Пољациите, Русите итн. Во овој случај се послужува со легендата за браќата Чех, Лех и Рус, коишто биле изгонети од Далмација заради внатрешните борби и станале прародители на денешните Чеси, Пољаци и Руси. Чесите ги викале и „*Vohermi*“ а Русите — Москвити. Не можам, вели Прибоевиќ, да тврдам дека тој така силен народ (словенскиот), населен на толку големо пространство со еден јазик, некогаш во старо време бил наречен само со едно име. Тирасовите потомци: Тракијците и Словените некогаш се именувале со 12 различни имиња. Сите пак овие во Прибоевиќево време се викале со едно име „Словени“ (Славјани) т. е. *славни*, кое настанало од зборот „слава“. Прославувајќи се со победите над непријателите, тој силно моќен род го присвои името „слава“, така да скоро секое име на нивните главатари свршуваше на наставката „-слав“, која означува слава. За илустрација приведува такви имиња кои се среќаваат во летописите на Словените: Станислав, Ладислав, Часлав, Богослав, Доброслав и др.

Славата била стечена со крв и оружје, а вродена и наследена кај Тирасовите потомци. Дури многу слави дела на Словените, по недостиг на писатели, останаа за нас непознати. Но и тие податоци што ги имаме јасно зборуваат оти Словените во ништо не заостајуваат од другите народи. Дури и цареви од словенско потекло владееле над туѓи народи. Таков е случајот со некои римски цареви: Клаудие, Флавие, Диоклецијан, Галерие и др. Според Прибоевиќ Словените (Вандали) дошле дури во Африка и Италија. А Словените (Готи) откако го победиле Валенса, навлегле во Италија, а оттаму и во Шпанија, така што денешните нивни потомци — шпанските великаши по потекло биле Словени.

Покрај првото етимолошко објаснување на зборот „Словен“, авторот дава и етимологија на зборот „*Sarmati*“ (словенско племе, коешто живеело меѓу Кимерскиот Босфор и реката Дон, или поточно меѓу Дон и Лаба). Зборот *Sarmati* настанал од *suarpe armati*, што значи *сами по себе вооружени*, или од *semper arma*, зошто постојано носеле оружје. А Исидор Севиљски (Ethym. IX) зборот *Sarmati* го изведува од *studio armorum* поради живата желба за борба. Со тоа и се објаснува, вели авторот, што никогаш целиот словенски род не паднал во ропство.

Прибоевиќ го свршува својот I дел од говорот за Словените со епилогот дека нема човек што би можел да ја прикаже и пофали славата на Словените. Они, вели авторот, со својата храброст ги понизија Персијанците, ја ослабеа моќта на Асирците и Медијците, ги урнаа славните Египтјани, ги поразиле извршните Грци, ги најјакнаа суровите Германци, ги победиле подвижните Шпанци, ги совладаа дивите Гади, ги ослабнаа гордите Римјани и уништија лукавите Пунци.

II дел. Во овој дел се зборува за положбата и богатството на Далмација во која има илјада острови. Најпрочуени места биле Тро-

гир и Хвар. Островите Апсиртиди (Црес и Лошињ) добиле име по Апсирт, кој бил убиен од сестра си Медеа. Понатаму го дава ликот на Далматинецот. Нагласува дека имаат книжевност и за поткрепа на ова наведува имиња како: Марко Марулиќ, Кориолан Цицико, Јероним Прибоевиќ (брат негов) и др. Исто така спомнува многу градови меѓу кои: Солин, Хвар (порано се викал Пар подигнат на островот „Pharos“ или „Phara“), Трогир, Задар, Сплит (Spalatum, Spaletum), Лариса, Епидаур (каде што принесувале жртви на Ескулапије), Аскривие (сега Котор), Сикум (сега Шибеник), Коркира Нигра (сега Корчула), која била основана од Кносјаните. А по големиот гр. Делмин или Далмиј го добиле своето име Далматинците.

Прибоевиќ, вели издавачот, прв од нашите луѓе ја прикажува историјата на Далмација, почнувајќи од најстарите времиња и повикувајќи се често на извори покасни од настаните. Така тој му верува на Јеронима за Теута дека таа била владетелка на Далмација, иако Јероним живеел 800 год. подоцна од неа. Не прави разлика меѓу името Далмати и Илири. Како изгледа целта на авторот била да ја истакне што повеќе славата на Далмација. За гр. Рагуза вели: „Ragusini nulli parent“, а за Далматинците премногу идеализира дека биле крупни, снажни, паметни и дружељубиви. Од него узнаваме дека во римско време Далматинците имале 50 утврдени места, но ништо не зборува за тогашните граници на Далмација, ниту за борбите со Турците, што нас многу би не интересирало.

III дел. Неговите излагања можат да бидат интересни и за историјата. Особено времето кога се појавува хуманизмот и хрватската книга непосредно по народното востание на Хвар. Уште во почетокот на овој дел авторот дава опис на градот и островот Хвар, којшто е единствен пред 1571 год. кога целиот град бил опустошен од Турците. Градот Хвар, којшто е и главен град на островот, покрај негово точно име Хвар, го викале и Лисна, или изопачено Лесина (Calerpinus s. v. Pharia).

Покрај старата и средновековната историја на Хвар, авторот ни дава материјал и за економско-социјалната состојба на Хвар во негово време. Од него узнаваме за риболовот, земјоделството, трговијата, бродарството на Хвар, како и за бројот на селата и куќите во нив.

Потоа авторот не запознава со голем археолошки материјал. Спомнува урнатини на две градчиња со остатоци на мозаик и статуи. Тој зборува и за други два антични града, чии имиња не ги спомнува, но веројатно се работи за Јелса и Сукурје. И денес, вели авторот, уште се наоѓа една скоро нештетена крепост и една кула од четвороглест камен. Во овој дел од својот говор авторот ги истакнува особените на своите сограѓани. Хварјаните биле физички јаки луѓе со жив дух, трезвени, добри борци и одлични морнари.

Делото „De origine successibusque Slavorum“ секако е едно од доста важните дела во нашата историографија. Издавачот вели дека Прибоевиќ прв ги зема сите Словени како една голема заедница на базата на крвно и јазично сродство. Авторот својот говор не го смета за обична импровизација, туку за научен труд. Во своето писмо до Петар Виталиќ, којшто бил хварски патрициј и заповедник на галијата, и на кого му го посветил своето дело, го моли да не ги изоставува цитатите на писателите што отстрана биле наведени. И навистина делото за она време има облик на првокласно научно дело, а неговите слушатели биле класично образовани луѓе. Проверувајќи ги цитатите, особено грчките, издавачот наоѓа дека сосема се неточни. Авторот имајќи ја пред себе определената цел да зборува и напише за Словените, се служи со изворите онака како што би му одговарало најарно. Дури не се срамува да употреби места од некои писатели и да им припише таква смисла каква од авторот никогаш немале. Може би

тој се служел со веќе изопачени ракописи и преводи, но и тоа не го оправдува авторот. За нас е важно само тоа што неговите податоци не се многу сигурни и не можат да се употребуваат без да се проверат. За илустрација на грешките кај Прибоевиќ, издавачот го зема карактеристичното место: „Quid quod Thucydides inter Bisantium et Polum, magnam Thraciae Myssiaeque partem necnon et uniuersum Illyrium complexus, late patentes regiones Macedoniam asserit nuncupari (о. с. стр. 64) за кое авторот вели дека било во I кн. на Тукидид. Меѓутоа Тукидид никаде не ја спомнува Пула или Пола. А за Бизант, Тукидид зборува во I 94. Како изгледа, до зборот „Pula, Pola“ се дошло преку грчкиот збор πολλα употребен во текстот: κα' ἐστράτευσαν ἐς Κύπρον καὶ αὐτῆς τὰ πολλα κατεστρέψαντο, καὶ ὕστερον ἐς Βυζάντιον Μήδων ἔχοντων καὶ ἐξεπολιόρκησαν (Thuc. I 94). Има и други вака погрешно разбрани и употребени места од авторот, но нема да ги цитираме. Вакви крупни грешки наоѓаме и кај неговите современици. Таков е Сабелиќ (италијански хуманист од XV в.), којшто му служеше на Прибоевиќ како главен извор. Овој измислуваше разни приказни што Прибоевиќ ги земаше за веродостојни и ги внесуваше во своето дело.

Авторот противречи сам на себе кога тврди дека Скордисците биле потомци на Илириј (по Апијан), а најподвижни од сите Тракијци (по Флор). Се разбира дека ова било во духот на Прибоевиќ, но Страбон јасно вели оти Скордисците биле Келти. Понагаму авторот не може да прави разлика меѓу Илири и Тракијци, иако денес јасно ги разликуваме овие два народа со помошта на лингвистиката и археологијата. Денес точно се знае дека меѓу 2000 и 1000 г. пред н. е. Тракијците и на нив сродните народи биле населени преку целиот северен дел на Балканскиот полуостров од Црно до Јадранско море и преку северозападна Мала Азија.

Покрај сите свои грешки Прибоевиќ е добар познавач на класичните старини. Тој е многу учен човек. Ги познава скоро сите историски дела од класично време. Над сето ова високо се издига неговиот лик како прв творец на словенската идеја, која спротивно на било која политичка концепција ја става наспроти италијанската и грчката. За него сите се Словени од Русија до Трст и од Грција до Балтикот. И самиот Прибоевиќ се гордее што е син на еден таков словенски народ како што е далматинскиот.

Делото на Прибоевиќ може да послужи и како извор за познавање на Далмација воопшто и на Хвар посебно во Прибоевиќево време. Но таа не може да претставува некаква историја на Словените, бидејќи и на авторот тоа не му беше цел. Делото било читано и ценето преку целиот XVI в. Прибоевиќ многу влијаел не само на своите слушатели, туку и на сите далматински интелектуалци. Но најмногу повлијаал на бенедиктинецот Мавро Орбини, којшто ја прифатил големата словенска мисла и ја разработил во своето дело 1601 г.

Уводот и стручниот коментар со околу 289 забелешки претставуваат важен прилог кон делото и му даваат на изданието научен карактер. Скоро сите цитирани места во делото издавачот ги проверува, давајќи поеднинати и оригинални текстови од поедини писатели како и свое мнение по соодветното прашање.

Голема заслуга за ова дело има и проф. Вељко Гортан, што во посебна книга како дополнение на првата, го преведе говорот на Прибоевиќ од латински на убав книжевен хрватски јазик и со тоа овозможи, истиот да стане достапен на една поширока публика. Формалната страна на оригиналниот текст и при преводот наполно е сочувана. Покрај деталниот индекс, преводачот дава и околу 30 свои забелешки кои јасно зборуваат за критичкиот однос кон самата работа. Така на стр. 167 кај Квинто Курције кн. 5 преводачот става своја забелешка под бр. 7 која гласи: „Citāt petočan. Kurcije to pripovijeda u knjizi VI 9, 36“. Или на стр. 183 кај зборот Римјани преводачот прави забеле-

лешка под бр. 15 и вели, дека според неговото мислење во случајот се однесувало на Италијаните како најблиски потомци на Римјаните. А во забелешката под бр. 26 објаснува како во ракописите зборовите *eaum oppidum* биле погрешно прочитани како *Moeum* о. град на о. Вис, додека овој град никаде во античната литература не се спомнува.

Преводот на проф. В. Гортан како и издадениот оригинален латински текст заедно со другиот материјал: увод, коментар и забелешки всушност претставува една добра студија, која може да послужи како голем придонес на научното поле.

Т. Ефремов, Скопје.

REISEBILDER des Herakleides mit Einleitung. Text, Uebersetzung und Kommentar mit einer Uebersicht über die Geschichte der griechischen Volkskunde von Friedrich Pfister; Oesterreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte, 227 Band, 2 Abhandlung, Wien 1951, S. VI+252+Karte I-IV, 8.

Горниот труд на Пфистер е поделен на три дела: 1. Уводна студија; 2. Текст и превод на запазените фрагменти; 3. Коментар.

Во првиот дел се расправаат неколку прашања. Да се задржиме на прашањето на текстот. Текстот што е предмет на оваа студија е објавуван многу пати през последните три века. Тој се состои од три прозни фрагменти, запазени во две групи ракописи и тоа: фрагментот I и III во *Parisinus Suppl. 443, Vaticanus Pal. 142* и *Monacensis 566* а фрагментот II во *Gudianus* и *Parisinus 571*. Нивното издавање започнува во 16. век. Како најстаро Пфистер го цитира изданието на Стефанус (*Henricus Stephanus*) од год. 1589. До 19. век тие фрагменти беа објавувани под името на Дикајарх (*Δικαίαρχος*). Во год. 1831 Осан (*F. Osann*) докажува дека тие фрагменти се од загубеното дело на Хераклеид (*Ηρακλείδης*). Пфистер расправа и за неговото презиме одн. прекар, дали е *Κρητικός* или *κριτικός* (синоним за *γραφικατικός* или *πεπαιδευμένος*). Он од своја страна го цитира како *Κρητικός*, но прави забелешка дека ни првото ни второто не е апсолутно докажано а не е ни апсолутно невозможно. Понатака гледаме дека истото дело се јавувало под разни наслови, од кои Пфистер, цитирајќи ги, го усвојува насловот *Περὶ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι πόλεων*.

Еден проблем што го разгледува Пфистер е и одделувањето на прозните фрагменти од стиховите на Дионисије (*Διονύσιος Καλλιφών*) кои се во ракописите ставени меѓу фрагментите. Пфистер дава решение по тоа прашање.

Во посебна глава Пфистер расправа за географскиот опсег и политичкиот смер од делото на Хераклид. Тврди дека описот на Пелопонез не е загубен, ами Хераклид воопште не го оставил бидејќи тој, како и Плиније, за *Ἑλλάς* ја признава само територијата северно од истмиската превлака без Етолија, Акарнанија, Епир и Македонија. А како политички смер на делото на Хераклид, Пфистер го наводи тоа што истиот сакал на разните сојузи во своето време (амфикионишки, етолски, ахајски) да им покаже кој има право да биде член на еден вистински хеленски сојуз.

Пфистер зел да го реши и прашањето за загубените делови од текстот на Хераклид. Тоа го чини врз основа на содржината од запазените фрагменти или пак врз основа на логиката, претполагајќи при тоа дека Хераклид во опишувањето одел по некој ред. Со такви аргументи Пфистер дава една реконструкција на планот од делото на Хераклид во целост.

Во врска со начинот на пишувањето Пфистер кажува да нема докази дека Хераклид делото го составил врз основа на литература без да ги пропагува лично местата за кои зборува. Но нема сомнение дека искористил и писмени извори оти не беше возможно при такво едно кратковремено задржување во секое одделно место да се при-